

Nadějně výchovně terapeutické projekty v bavorském Frankenu

Německá obecně prospěšná společnost EJF LAZARUS se sídlem v Berlíně (EJF: Evangelische Jugendfürsorge/evangelická péče o mládež; internetová reprezentace na www.ejf-lazarus.de) se může s hrdostí ohlédnout za svojí více než stoletou historií sociální a charitativní práce s dětmi, dospělými i seniory. Její filozofii ve vztahu k handicapované mládeži nejlépe vyjadřuje rčení *Erziehung statt Strafe/výchova místo trestu*. S tím souvisí i víra ve vůli a schopnost každého jednotlivce rozhodujícím způsobem ovlivňovat vlastní vývoj. Aby dospívající člověk dokázal žít hodnotným životem v souladu s platnými zákony, k tomu ovšem potřebuje podporu nás všech.

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (www.zsf.jcu.cz) má od ledna 2009 smluvně zajištěnu spolupráci s EJF Lazarus. Ta je zaměřena jednak do oblasti vzdělávací (EJF provozuje školici a poradenské zařízení Sozialakademie Haus Silberbach, ve kterém se mohou studenti i vyučující fakulty aktivně účastnit odborných seminářů vedených vždy současně v němčině a češtině; na www.haus-silberbach.de lze mj. nalézt celoroční program těchto seminářů spolu s informací o finančně výhodných podmínkách účasti), jednak do sféry praktické: studenti i absolventi fakulty mají možnost stáží v zařízeních společnosti, a to s dobrou vizí, že úspěšným praktikantům budou nabízena trvalá pracovní místa (EJF dokonce začíná zřizovat a provozovat některá svá zařízení v České republice). Při příležitosti slavnostního podepsání zmíněné smlouvy jsme s panem děkanem prof. MUDr. Milošem Velemínským, CSc., měli jedinečnou možnost navštívit nově zřízené pracoviště EJF a seznámit se zde s projekty, které dle mého přesvědčení bude velmi užitečné rozvíjet i u nás.

Pädagogisch-Therapeutisches Zentrum (pedagogicko-terapeutické centrum) Franken se nachází v Bavorsku, v přírodně malebné příhraniční oblasti vzdálené jen několik desítek kilometrů od Chebu. Příjemná a současně asertivní paní ředitelka Anja Krauss-

Ranzinger nás osobně provedla všemi důležitými prostorami centra a umožnila nám i neformální setkání s mladistvými, kteří jsou zde ubytováni.

První dvě skupiny (nesoucí označení NELE: Neues Leben/nový život a NEWE: Neue Wege/nové cesty), které byly do Frankenu umístěny na základě důsledné aplikace příslušných ustanovení zákonů Spolkové republiky Německo (§§ 27, 34, 35a, 41 SGB VIII a §163b BGB), tvoří vždy 12 mladistvých děvčat (ve věku od 14 let). Jedná se o dívky s emocionálními a behaviorálními poruchami, které naplňují některé z následujících charakteristik:

- „vykořeněny“ z primárních rodin žijí na ulici a své základní životní potřeby uspokojují prostřednictvím drobné majetkové delikvence;
- vykazují minimální připravenost k přijetí výchovné pomoci ve stacionárním zařízení;
- jsou nápadné svými masivními poruchami v oblasti sociálního chování a emocionálního prožívání;
- mají silně impulzivní, obtížně regulovatelné vystupování s agresivními výbuchy;
- jsou ohroženy závislostí na drogách, sexuelním zneužíváním, případně prostitucí;
- je u nich zaznamenáváno záškoláctví, avšak nejsou indikovány k hospitalizaci v psychiatrických léčebnách.

V čem se tedy odlišuje PTZ Franken (a obdobná výchovně terapeutická zařízení patřící německé společnosti EJF Lazarus, která jsem rovněž měl možnost zhlédnout) např. od obdobných českých (státních) institucí, kterými jsou, jak známo, výchovný ústav a dětský domov se školou (zřizovány dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů). Na první pohled je zde nápadná velkorysost finančního zajištění celého vybudovaného komplexu (ubytovací a správní objekty, škola, dílny, zahrada, prostory pro sport a další smysluplné trávení volného času atd.). Tu zřejmě budeme v české kotlině německým kolegům ještě nějakou dobu závidět. Stejně jako příznivou kvantitativní personální vybavenost celé-

ho projektu, totiž poměr počtu výchovných pracovníků ke zde umístěným dětem, který dosahuje hodnoty 1:1 (zřejmě není zcela náhodné, že i v nejvyspělejších evropských penitenciárních systémech, které se nespokojují jen se sociální izolací mladých problémových jedinců, ale usilují o jejich postupnou plnohodnotnou reintegraci do demokratické společnosti, je tento poměr totožný). Stále však nejsme u jádra pudla, řečeno s Faustem. Tím je plná osobní angažovanost pečlivě vybraných, slušně zaplacených a kvalitně vedených vychovatelů a terapeutů. Ti vkladem své osobnosti předchozím bezútešným životem citově vyprahlé svěřence především bezvýhradně emočně saturují (šestnáctiletá K. P., živořící před příchodem do Frankenu ve squotech jednoho z německých velkoměst, nám po chvíli

zdráhání dovolila zachytit na fotografiích svůj vysněný „růžový pelíšek“ a studijní koutek – mimo naše oficiální zorné pole si přitom stihla od paní ředitelky dojemně náruživě vybrat svůj „příděl emocí“). Průběžně s nimi komunikují, citlivě jim pomáhají řešit jejich problémy, doprovázejí je v krizích a dalších obtížných situacích, podporují vlastní pozitivně zaměřené úsilí každého jednotlivce i celého výchovného kolektivu. Současně je důsledně vedou k dodržování denního programu (ten je doslova „na minuty“ strukturován do vzdělávacích, pracovních i volnočasových modulů) a dávají tak dřívějšímu chaotickému a rizikovému životu svých svěřenců pevný a smysluplný řád.

Druhý projekt, v době naší návštěvy zde teprve materiálně a organizačně připravovaný, nese označení Neustart/nový start a je součástí celoněmeckého hnutí Menschen statt Mauern/Lidé místo zdí (o této záležitosti jsem již referoval, např. ve své publikaci Bolest a naděje vězení, Praha, Triton 2007). Pro sedm mladistvých chlapců a děvčat, majících již bohužel na svém kontě spáchání některého trestného činu, je umístění do Frankenu nadějnou alternativou jejich jinak nezbytného vzetí do vyšetřovací vazby, tedy do vězení se všemi jeho nepříznivými důsledky pro další osobnostní a společenský vývoj (vše je samozřejmě důkladně právně ošetřeno speciálním spolkovým německým

zákonem, kterým je Jugendgerichtsgesetz, zejména v §§ 71 a 72). Již výše zmiňovaná výchovně terapeutická filozofie klade v tomto případě znovu akcent na osobní kvality vychovatelů a dalších odborných pracovníků.

Můžeme jen uvítat, že se společnost EJM Lazarus zaměřuje rovněž na pronikání svých projektů i do České republiky. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity jí v této snaze účinně pomáhá. Orientovali jsme již k tomuto cíli některé své výzkumné aktivity včetně diplomových prací. Hledáme v jižních Čechách vhodné objekty pro vybudování specializovaných výchovných zařízení v česko-německé kooperaci a především, zavádíme do výuky

svých studentů přístupy, metody a techniky, které se u našich zahraničních partnerů již dlouhodobě osvědčují. Také bavorský Franken jistě brzy uvítá jihočeské praktikanty a bude pro ně dobrou doplňující školou nejen odbornosti, ale i hluboce lidského přístupu k sociálně handicapovaným dětem.

Jaroslav Hála
jhala@zsf.jcu.cz

Vykázání v ČR – předchozí a nová právní úprava v zákoně o Policii ČR

Slovo úvodem

Od 1. 1. 2007 vstoupil v platnost nový zákon č. 135/2006 Sb. na ochranu před domácím násilím. Tento zákon se stal velkým mezníkem v boji proti domácímu násilí v České republice. Zákonem č. 135/2006 Sb. byly změněny některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Jedním z těchto zákonů byl i zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky. Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, byl novelizován vložением nových ustanovení § 21a až § 21d nazvaných „Oprávnění rozhodnout o vykázání ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj“. Novela tohoto zákona týkající se vykázání vešla v platnost 1. 1. 2007. V rámci vzrůstající incidence případů domácího násilí byly z hlediska ulehčení práce policistů provedeny od 1. 1. 2009 změny v rámci institutu vykázání. Níže uvedené informace porovnávají předchozí právní úpravu vykázání platnou od 1. 1. 2007 a novou právní úpravu vykázání platnou od 1. 1. 2009.

Původní zákon č. 283/1991 Sb., o Policii ČR

V souvislosti s vložением § 21a až § 21d v předchozím zákoně č. 283/1991 Sb. byla práce policisty v rámci nahlášení případu domácího násilí následující:

Lze-li na základě zjištěných skutečností předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku

proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn osobu, která je podezřelá z takového jednání, vykázat z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou, jakož i z jeho bezprostředního okolí. Není-li osoba, proti které opatření směřuje, přítomna v době policejního zákroku, rozhodne policista o zákazu vstupu do společného obydlí, jakož i do jeho bezprostředního okolí. Policista vydává vždy rozhodnutí o vykázání či zákazu vstupu (při nepřítomnosti násilné osoby), které trvá po dobu 10 dnů ode dne vydání rozhodnutí. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Rozhodnutí je účinné v okamžiku, kdy bylo v přítomnosti vykázané osoby prokazatelně sděleno, v nepřítomnosti vykázané osoby v okamžiku, kdy se o něm vykázaná osoba dozví. Při vydání rozhodnutí o vykázání se nevyžaduje souhlas ohrožené osoby, policista při vydání rozhodnutí o vykázání postupuje dle správního řádu. Oprávněným prostředkem proti rozhodnutí o vykázání/zákazu vstupu je odvolání.

Rozhodne-li policista o vykázání/zákazu vstupu, vždy musí jasně specifikovat prostor, v který se omezení vztahují, a stanovit rozsah bezprostředního okolí společného obydlí. Územní rozsah vykázání se určí podle míry požadavku účinné preventivní ochrany ohrožené osoby. Vykázaná osoba je poté povinna neprodleně opustit místo, na které se rozhodnutí o vykázání vztahuje, a má rovněž zákaz návratu do takto vymezených prostor. O takto vymezeném prostoru je policista povinen vykázanou osobu poučit.

Vykázanou osobu policista rovněž vyzve, aby mu vydala všechny klíče od společného obydlí, a umožní vykázané osobě, aby si v době výkonu rozhodnutí o vykázání vzala ze společného obydlí výlučně věci sloužící její osobní potřebě, osobní cennosti a dokumenty, a ve lhůtě do 24 hodin od rozhodnutí o vykázání další osobní věci a věci nezbytné pro podnikání nebo výkon povolání. Policista poskytne vykázané osobě informace týkající se dalšího ubytování, dále vykázanou osobu poučí o jejím právním postavení, o jejích právech a povinnostech a o dalším možném postupu ve věci. Od vykázané osoby si policista vyžádá adresu pro doručování.

Pokud je vykázání spojeno s ohrožením provozu objektu nebo znemožněním výkonu zaměstnání vykázané osoby, je o této skutečnosti vyrozuměn zaměstnavatel nebo provozovatel objektu, který přijme příslušná opatření k náhradnímu zajištění provozu. Při provádění výše uvedených úkonů v souvislosti s vydáním rozhodnutí o vykázání je policista povinen zajistit přítomnost nezúčastněné osoby.

Policista při vydání rozhodnutí o vykázání podá ohrožené osobě informace o možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu. Podáním návrhu na vydání předběžného opatření v průběhu vykázání se 10denní lhůta prodlužuje (na měsíc až 1 rok) až do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu. Dále policista poučí ohroženou osobu o možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí. Je-li potřeba, přivolá policista ohrožené osobě nezbytnou lékařskou pomoc.

O provedených úkonech a opatřeních sepíše policista neprodleně úřední záznam. Policista má posléze povinnost do 24 hodin od vstupu do společného obydlí vyhotovit písemně rozhodnutí o vykázání, které v opise doručí vykázané a ohrožené osobě. Opis rozhodnutí o vykázání spolu s opisem úředního záznamu musí policista do 24 hodin doručit příslušnému intervenčnímu centru, v případě, že ve společném obydlí žije nezletilá osoba, též příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Ve lhůtě do 3 dnů od vydání rozhodnutí o vykázání je policista povinen provést kontrolu, zda rozhodnutí o vykázání dodržuje jak vykázaná osoba, tak i ohrožená osoba. O provedené kontrole sepíše policista úřední záznam.

Nový zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

Od 1. 1. 2009 bylo vykázání v ČR nově upraveno v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, v § 44 až § 47 nazvaných „Oprávnění vykázat z bytu nebo domu i z jeho bezprostředního okolí“. Hlavní změny, které jsou od předchozí právní úpravy řešeny, jsou:

V rámci vykázání již policista nebude rozhodovat ve správním řízení dle zákona č. 500/2004 Sb. správního řádu. Vykázání je upraveno jako faktický úkon (opatření preven-

tivního charakteru). Policista je oprávněn osobu přímo faktickým úkonem vykázat, nevydává již rozhodnutí o vykázání. Vykázání trvá po dobu 10 dnů, a to ode dne jeho provedení.

Nový zákon již nerozlišuje vykázání (v případě přítomnosti násilné osoby) a zákaz vstupu (v případě nepřítomnosti násilné osoby). Policista ústně oznámí vykázání násilné i ohrožené osobě a vydává jen potvrzení o vykázání, které jim předá proti podpisu. Součástí potvrzení o vykázání je vymezení prostoru, na který se vykázání vztahuje, poučení o právech a povinnostech vykázané osoby a adresa útvaru policie, kde si nově může vykázaná osoba vyzvednout kopii úředního záznamu o vykázání. Přístup ke kopii úředního záznamu umožní vykázané osobě odůvodnit případné námitky, které hodlá proti vykázání vznést. Není-li vykázaná osoba přítomna vykázání, policista tuto osobu poučí o jejích právech a povinnostech v souvislosti s vykázáním při prvním kontaktu a je-li to možné, předá této osobě i potvrzení o vykázání. V opačném případě si vykázaná osoba může převzít potvrzení o vykázání a kopii úředního záznamu o vykázání u příslušného útvaru policie. Vykázaná osoba si též může nově ověřit provedení vykázání na čísle tísňového volání 158.

Jestliže vykázaná osoba nesouhlasí s vykázáním, může proti němu na místě podat námitky, které policista uvede v potvrzení o vykázání. Policista námitky předá krajskému ředitelství příslušnému podle místa vykázání. Vykázaná osoba může též podat námitky písemně, a to do 3 dnů ode dne převzetí potvrzení o vykázání. Námitky slouží k posouzení, zda k vykázání došlo na základě zákona. Jde vlastně o neformální způsob, jak se bránit vykázání. O právu podat námitky poučí policista vykázanou osobu před předáním potvrzení o vykázání.

V novém zákoně č. 273/2008 Sb. je též výčet všech práv a povinností vykázané osoby. K stávajícím povinnostem jako neprodlené opuštění a zákaz vstupu do vymezeného prostoru, odevzdání na místě všech klíčů od společného obydlí, uvedení adresy pro doručování přibyla povinnost zdržet se styku nebo navozování kontaktu s ohroženou osobou. Tím přibyla k teritoriální ochraně ohrožené osoby ještě personální ochrana. Co se týče výčtu práv

vykázané osoby, tak ke stávajícím právům jako vzít si věci osobní potřeby, osobní cennosti a osobní doklady před odchodem, být poučen o právech a povinnostech a o možnostech dalšího ubytování přibylo právo ověřením si vykázaní na lince 158, vyzvednout si kopii úředního záznamu o vykázaní a dále vzít si v průběhu vykázaní ze společného obydlí věci nezbytné pro podnikání či výkon povolání, a to pouze 1x v průběhu desetidenního vykázaní a jen za přítomnosti policisty (dříve ve lhůtě do 24 hodin od výkonu rozhodnutí o vykázaní).

Výčet subjektů, kterým policista zašle do 24 hodin od vstupu do společného obydlí kopii

úředního záznamu o vykázaní, je rozšířen o soud, který by byl příslušný k projednávání návrhu o vydání předběžného opatření (soud musí o návrhu rozhodnout do 48 hodin).

Předchozí právní úprava ukládá policistovi povinnost zkontrolovat do 3 dnů od vykázaní dodržování povinností jak vykázanou, tak ohroženou osobou. V nové právní úpravě je vypuštěna stávající povinnost policisty kontrolovat, zda ohrožená osoba dodržuje podmínky vykázaní. Policista provádí kontrolu dodržování povinností ve lhůtě 3 dnů pouze u vykázané osoby.

Závěrečné srovnání

<i>Původní zákon č. 283/1991 Sb. § 21a až § 21d</i>	<i>Nový zákon č. 273/2008 Sb. § 44 až § 47</i>
Vykázání/zákaz vstupu	Vykázání
Vydání rozhodnutí o vykázaní – do 24 hodin doručit v opise vykázané a ohrožené osobě	Vydání potvrzení o vykázaní – předání proti podpisu vykázané a ohrožené osoby
Nepřítomnost vykázané osoby – rozhodnutí o zákazu vstupu	Nepřítomnost vykázané osoby – předání potvrzení o vykázaní při prvním kontaktu
Postup dle správního řádu	Nepostupování dle správního řádu (vykázaní upraveno jako faktický úkon)
Vykázaná osoba – možnost odvolání bez odkladného účinku	Vykázaná osoba – podání námitek max. do 3 dnů příslušnému krajskému policejnímu ředitelství
Vykázaná osoba – nemá přístup ke kopii úředního záznamu o vykázaní	Vykázaná osoba – možnost přístupu ke kopii úředního záznamu o vykázaní
Ověření vykázaní zákon neuvádí	Ověření vykázaní na lince 158
Povinnost zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou – zákon neuvádí Zajištěna pouze teritoriální ochrana	Povinnost zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou Zajištěna teritoriální i personální ochrana
Věci sloužící osobní potřebě, osobní cennosti, dokumenty, věci nezbytné pro podnikání a výkon povolání – právo vzít si do 24 hodin od rozhodnutí o vykázaní	Věci sloužící osobní potřebě, osobní cennosti, osobní doklady, věci nezbytné pro podnikání a výkon povolání – právo vyzvednout si 1x v průběhu vykázaní v přítomnosti policisty
Oznamovací povinnost Policie ČR intervenční centrum OSPOD (jsou-li přítomny děti)	Oznamovací povinnost Policie ČR intervenční centrum OSPOD (jsou-li přítomny děti) soud
Do 3 dnů – kontrola dodržování rozhodnutí o vykázaní vykázané a ohrožené osoby ze strany Policie ČR	Do 3 dnů – kontrola dodržování povinností vyplývajících z vykázaní vykázané osoby ze strany Policie ČR

Šimová Ivana
iw-sim@seznam.cz

Strata slobody týraných žien v kontexte pôsobenia domáceho násilia

ÚVOD

Každý má svoje predstavy o vzťahu medzi partnermi, výchove detí a o spôsobe spoločenského života. Nieкто považuje seba a partnerku za rovnocenných, iný sa cíti nadradený a chce mať posledné slovo, nieкто je schopný riešiť problémy konštruktívnou debátou, ďalší ustúpi, iný zase používa krik a vyhrážky. Správanie sa tyrana voči žene nesie znaky mlátenia hlava nehlava, udieranie hlavou o stenu či zem, kopanie, zatváranie na dlhé hodiny do pivnice, odopieranie jedla alebo vody, ponižovanie, výsmech, ale i zhasínanie cigaretových ohorkov na tele alebo narezávanie kože ženy. Časté hádky a s nimi spojené napätie sa mesiacmi, ba aj rokmi môžu vystupňovať do takej miery, že spôsob, akým sa vedú, už presahuje hranice únosnosti.

Téma príspevku vznikla na základe záujmu zistiť, v akých pomeroch žili rodiny týraných žien, ktoré krátkodobé či dlhodobé týranie svoje i svojich detí zakončili útokom voči tyranovi, pričom tento presahoval rámec primeranej obrany a naplnil znaky skutkovej podstaty trestného činu. Z obetí trestných činov sa stali páchatelky trestných činov...

Domáce násilie ako „status quo“

„Domáce násilie“ je jedným z tých šedivých slovných spojení, ktoré má rada byrokracia a ktoré majú človeka usmerniť, ako má hovoriť o danej problematike bez toho, aby si uvedomoval, o čo v skutočnosti ide. Je to eufemistická abstrakcia ako napríklad „etnická čistka“, vďaka ktorej si zachovávame odstup, zostávame nezaujatí, ďaleko od odporných trpiacich výjavov ľudských bytostí. Všetky pojmy ako „domáce násilie“, „násilie v manželstve“, „agresia v manželstve“ zastierajú sexizmus, bez ktorého by sme sa na násilie nemohli pozeráť komplexne a bez ktorého by sme nepochopili obrovský rozsah a nebezpečenstvo mužského násilia namiereného voči ženám (4, s. 92).

V mnohých spoločnostiach sa ženy považujú za menejcenné a právo ovládať ich sa pokladá za základný aspekt mužskosti. V rozvojových krajinách sa násilné praktiky voči ženám ospravedlňujú tým, že patria ku kultúrnemu dedičstvu – biť vlastnú ženu je právom muža. Na druhej strane existujú spoločnosti, ktoré rodové násilie vôbec nepoznajú (3).

Ktorákoľvek týraná žena, ktorá si vypočula množstvo nadávok, vám povie, že slová majú silu úderu päšťou, ale slová, ktoré bežne používame, keď hovoríme o týraní, nie sú primerané. Násilie mužov sa rozplýva v eufemizme. Starý pojem „bitie manželky“ pomenúval len jednu časť násilia páchaného mužom a len jediný vzťah medzi násilníkom a obeťou manželstva; okrem toho zameriaval pozornosť na obeť, nie na páchatel'a. Súčasné pojmy ako napríklad „domáce násilie“ a jeho teoretický potomkovia ako „partnerské zneužívanie“, „dysfunkcia rodiny“ úplne zakrývajú podstatu veci.

Pojmy „bitá žena“, „obeť násilia v súkromí“ a „týraná žena“, ktoré zdôrazňujú situáciu ženy ako viktimizovaného objektu činov niekoho iného, zastierajú aj jej subjektivitu a konanie. Naznačujú, že „týraná“ je všetko, čo žena je, že „byť obeťou“ je jej identita. Lenže ženy, ktoré zažili násilie, ktoré vedia, koľko sily, sústredenej pozornosti a sebadisciplíny treba vynaložiť na prežitie, sa zriedka identifikujú ako „obete“. Považujú sa za silné ženy, ktoré sa s tým vedia nejakým „vyrovnať“. Mnohé, ktoré násilie zažili, hovoria o sebe ako o „veteránkach“ násilia, ako o „kedysi týraných ženách“, ale tieto výrazy často označujú stav po daných udalostiach; neopisujú aktívnu ženu v každodennom procese zvládania násilia, ktoré na nej pácha jej „partner“, zápasu s násilím a unikania pred ním. Označenie „bitá žena“ alebo „týraná žena“ je nebezpečne klamné aj v iných súvislostiach. Slovo týraná vyjadruje, čo „jej robí nieкто iný“, ale keďže ten, kto ju týra, sa v pojme neobjavuje, slovo „týraná“ sa spája so ženou, ako keby to bol jej atribút alebo súčasť jej vlastnej prirodzenosti, ako napríklad vo výraze „nečestná“ či „ambiciózná“ žena (4, s. 94). Tento pojem naznačuje, že týraná je to, čím chce byť žena na základe svojej dobrovoľnej voľby.

Označenie „týraná žena“, ktorá upriamuje pozornosť na ňu, nás tiež nabáda, aby sme prehliadali deti; ale násilie páchané mužom je nepochybne strašnou ujmou aj pre ne. Tento pojem tiež vyčleňuje ženy, ktoré sú obeťami jednej formy násilia páchaného mužmi, ako keby v ich prípade išlo o niečo zvláštne, a zakrýva tak všeobecný charakter mužskej nadvlády – toto je ďalšia z príčin, prečo sa týrané ženy bránia takémuto označovaniu. Samotné kategórie označovania násilia páchaného mužmi, akými sú týranie, znásilnenie, incest, pasáctvo, vražda apod., vzbudzujú dojem, že „problém“ je menší, než aký naozaj je, že je to len akási miestna situácia alebo osobná záležitosť.

Násilie páchané na ženách ako predmet vedeckého výskumu

Dostupné štúdie o násilí páchanom na ženách zhodne uvádzajú, že najčastejšou a veľmi špecifickou formou násilia páchaného na ženách je násilie manžela, prípadne intímneho partnera (pričom nemôžeme vylúčiť ani násilie páchané na ženách mimo partnerského vzťahu, s ktorým sa na území Slovenska z výsledkov výskumov stretávame dosť často). Špecifickou črtou násilia páchaného na ženách ich intímny partnerom je fakt, že ženy sú v takomto prípade k násilníkovi emocionálne viazané (často citovo závislé), čo má dôsledky jednak na priebeh a vývoj samotného násilia a jednak na spôsoby, ako sa s ním vyrovnávať. Podľa štúdie svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) z roku 2002 sa podiel žien, ktoré boli niekedy v živote fyzicky napadnuté intímny partnerom, pohybuje v jednotlivých krajinách od 10 do 69 % (5). Údaje z reprezentatívneho výskumu dospelých žien na Slovensku ukázali, že aktuálne rozšírenie fyzického násilia v intímnom vzťahu zapadá do tohto intervalu. Zo všetkých dospelých žien vo veku od 18 do 65 rokov, ktoré mali v čase výskumu partnera, má takmer štvrtina nejakú skúsenosť s fyzickým násilím: 24 % zažilo od súčasného partnera prinajmenšom jeden (zo sledovaných siedmich skutkov) skutok fyzického násilia aspoň raz, u 20 % žien sa niektoré zo situácií opakovali.

Prakticky sa nedá nájsť vzťah, v ktorom by dochádzalo napríklad výlučne len k fyzickému

násiliu bez skutkov inej povahy – sociálne, ekonomické, resp. psychické násilie. Výskum na Slovensku potvrdil tendenciu ku kumulácii násilných skutkov za rôzne druhy násilia. Intímne vzťahy sa líšia aj frekvenciou výskytu jednotlivých druhov násilných skutkov voči žene.

Súhrnná analýza rôznych spôsobov správania sa k žene, založená na frekvencii ich výskytu, položila základ pre tvorbu typológie intímnych vzťahov žien na Slovensku. S využitím multivariačnej analýzy sa odhalili tri základné vzory správania partnerov. Do jedného sa zaradili vzťahy, v ktorých sa skutky násilného správania nevyskytovali vôbec, alebo takmer vôbec, u zostávajúcich dvoch boli takéto skutky prítomné a odlišovali sa stupňom a frekvenciou.

Typológia intímnych vzťahov žien v SR podľa frekvencie násilného správania partnerov (1, s. 28–29).

Typológia sa zakladala na 22 spôsoboch násilného správania partnera k žene, ktoré možno zaradiť do nasledujúcich piatich kategórií:

- skutky fyzickej agresie
- skutky sexuálneho násilia
- skutky psychického poškodzovania
- skutky ekonomického zneužívania
- skutky sociálneho izolovania a kontroly

Výsledkom boli nasledujúce tri typy vzťahov:

- Nenásilný vzťah – sledované skutky násilného správania sa nevyskytli vôbec, prípadne zriedkavý výskyt niekoľkých skutkov psychického, ekonomického či sociálneho násilia a/alebo menej ojedinelý výskyt niektorého z miernejších skutkov fyzického a/alebo sexuálneho násilného správania.
- Menej vyhranený násilný vzťah pokrýva spôsoby správania partnera, pre ktoré je príznačný frekventovaný výskyt viacerých skutkov psychického, ekonomického, sociálneho násilia a/alebo menej opakovaný výskyt viacerých skutkov fyzického a/alebo sexuálneho násilného správania.
- Vyhranený násilný vzťah vyznačuje sa správaním s takmer trvalým výskytom viacerých skutkov psychického, ekonomického či sociálneho násilia a častejšie

sa opakujúcimi skutkami fyzického a/alebo sexuálneho násilia.

Prvý nenásilný typ zahŕňa pomerne širokú škálu intímnych vzťahov. Patria sem vzťahy, v ktorých partneri sledované spôsoby správania k ženám neuplatnili vôbec, ale aj vzťahy, kde sa občas vyskytli niektoré z troch foriem psychického poškodzovania (vulgárne nadávky, nedôstojné správanie či kritika ženy) alebo došlo k ojedinelému výskytu niektorej zo slabších foriem fyzickej agresie či vymáhania sexu. Žiaden z násilných skutkov sa v tomto type vzťahov neobjavoval často alebo takmer stále a vyhranenejšie formy násilia sa nevyskytovali vôbec. Tento typ sa dá nazvať „od ideálu po ojedinelé zlyhanie“ a reprezentuje nenásilné vzťahy.

Do druhého typu menej násilného vyhraneneho násilného vzťahu patria intímne vzťahy, v ktorých sa vyskytli už aj niektoré zo silnejších foriem fyzického a sexuálneho násilia. Viaceré slabšie prejavy fyzického a sexuálneho násilia boli prítomné opakovane a niektoré skutky psychického alebo sociálneho násilia sa vo vzťahu vyskytli veľakrát. Žiaden zo sledovaných skutkov však nevykázal trvalú prítomnosť (takmer stále) a jedine znásilnenie sa vo vzťahoch tohto typu nevyskytlo vôbec.

Tretí typ vyhranene násilného vzťahu reprezentuje intímne vzťahy, kde sú mnohé sledované násilné spôsoby správania muža prítomné takmer stále a skutky fyzického a sexuálneho násilia, vrátane ich vyhranených foriem, sa opakovali, niektoré z nich veľakrát.

Hranicou, ktorá oddeľuje prvý od ostatných dvoch typov, je opakovaný výskyt niektorých skutkov fyzického alebo sexuálneho násilia a frekventovaný výskyt skutkov psychického, sociálneho a ekonomického násilia. Podľa takéhoto vymedzenia druhý a tretí identifikovaný typ správania už nesú znaky násilia, sú násilnými vzťahmi, ktoré sa vzájomne odlišujú závažnosťou skutku a frekvenciou jeho výskytu.

Na Slovensku sa teda identifikovali dva stupne násilia páchaného na ženách v intímnom vzťahu. Vyhranené násilie a menej vyhranené násilie. Podobné dvojstupňové násilie páchané na ženách v intímnom vzťahu bolo

identifikované vo viacerých krajinách, kde sa realizovali výskumy tohto veľmi negatívneho javu (5).

Zo všetkých doteraz realizovaných výskumov vyplýva, že domáce násilie patrí na Slovensku k značne rozšíreným javom. Jeho charakteristiky sú v mnohom podobné iným krajinám. Aj na Slovensku o domácom násilí, konkrétne o násilí páchanom na ženách platí, že (1, s. 33):

- násilie páchané na ženách predstavuje na Slovensku vážny verejný problém, ktorý zasahuje veľkú skupinu žien;
- rodovo podmienené násilie sa žien dotýka v rôznych obdobiach života od detstva po dospelosť;
- nijaké prostredie, v ktorom sa ženy pohybujú, nie je zbavené prejavov násilia zo strany mužov;
- násilie zažívajú ženy všetkých kategórií bez ohľadu na vek, socio-ekonomický status, región či typ sídla;
- násilie páchané na ženách má vážne dôsledky na obeť a bráni im v plnej participácii v spoločnosti;
- čím je násilie intenzívnejšie, tým viac zdravotných problémov ženám prináša a vedie aj k nespokojnosti žien s rodinným životom;
- ženy na Slovensku zažívajú viac násilia od mužov, ktorých poznajú;
- muži sú často násilní voči ženám, ktoré poznajú;
- mnohé z foriem násilného správania vykonávajú už mladí muži;
- jednotlivé aspekty násilia a postoje k nemu sú podmienené práve rodovými stereotypmi, preto je v podmienkach Slovenska dôležitá prevencia (napríklad formu výchovy);
- väčšina dospelých obyvateľov SR považuje násilie páchané na ženách zo strany intímneho partnera za závažný problém;
- väčšina ľudí na Slovensku, vrátane obetí, považuje za potrebné, aby v prípade násilia páchaného na ženách intímny partnerom nasledoval zásah zvonku – od príbuzných, známych či inštitúcií.

V súčasnosti aj napriek očividnému pokroku v praxi i vo výskume násilie páchaného na ženách platí, že výskumnícky je táto pro-

blematika relatívne nová a stále odsúvaná a marginalizovaná. Výskumníci „narážajú na definičné otázky, metodologické prekážky a problémy, a až doteraz testujú hlavné teoretické hypotézy a modely, ktoré sa vytvorili“ (2, s. 364). Výskum v tejto oblasti je preto veľmi citlivý podobne ako samotný problém.

Empirická časť príspevku

Hlavným cieľom nášho prieskumu bolo na základe jasne formulovaných otázok v anonymnom dotazníku zistiť čo najobjektívnejší obraz o aktuálnej sociálnej situácii rodín odsúdených žien, ktoré boli v domácom prostredí týrané a ako následok týrania spáchali trestnú činnosť a boli tak odsúdené nepodmienečným trestom odňatia slobody.

Prieskum bol realizovaný v roku 2007, bol súčasťou autorovej diplomovej práce, a to konkrétne v ústave na výkon odňatia slobody v Nitre, ktorý je jediným ústavom zabezpečujúcim výkon trestu odňatia slobody odsúdených žien z celej Slovenskej republiky, čím je vlastne tento prieskumný súbor jedinečný, pretože zahŕňa (takmer) všetky takto odsúdené ženy na Slovensku.

Výberovým súborom bolo 32 odsúdených žien, ktoré mali uložený trest odňatia slobody za trestné činy spojené s reakciou na násilie zo strany partnera. Je veľmi potrebné a dôležité uviesť, že z výberového súboru odmietla, resp. nechcela spolupracovať takmer polovica, t.j. 14 odsúdených žien, a tak sa prieskum realizoval len s obmedzeným počtom respondentiek, teda 18, čo tvorilo 56,25 % všetkých týraných odsúdených žien s uloženým trestom odňatia slobody.

Z hľadiska vekového zloženia prieskumný súbor pozostával z odsúdených žien vekom od 19–50 rokov, pričom najväčšie zastúpenie, a to 11, mali ženy vo vekovom rozmedzí 30–44 rokov. U 27,8 % (5) respondentiek sa začalo týranie už do prvého roka, u ďalších 50 % (9) do druhého a tretieho roka od začiatku spolunažívania, pričom až u 22,24 % (4) žien, zo súboru trvalo viac ako 6 rokov. Nesmieme samozrejme zabudnúť na veľmi dôležitý fakt, že išlo predovšetkým o ženy vydaté a vo veľkej miere o ženy s deťmi. Najviac, a to 8 respondentiek bolo týraných súčasne psychicky i fyzicky, pričom týranie bolo nasmerované

v 66,72 % (12) len voči ženám a v 6 prípadoch aj voči deťom. Z aspektu frekvencie násilia udalo „akcie“ tyrana až 38,9 % respondentiek, t.j. 7 respondentiek, viackrát do týždňa. Za najčastejšie dôvody týrania uviedli respondentky alkoholizmus a zlú ekonomickú situáciu rodiny. Za dôležité považujeme uviesť, že tretina respondentiek, t.j. 6, malo ukončené len základné vzdelanie, opakom boli týrajúci partneri, viac ako polovica, t.j. 9, mala totiž ukončené stredoškolské vzdelanie. Jeden mal dokonca vysokoškolský diplom.

Za záverov prieskumu je zjavné, že trestná činnosť respondentiek, ktorá je charakteristická svojou závažnosťou a vysokou spoločenskou nebezpečnosťou, nesporne bola podmienená multifaktorálne. U prevažnej väčšiny z nich k nej došlo v dôsledku dlhoročných a často opakovaných atakov na ich fyzickú a psychickú integritu. Problémy, ktoré sa u niektorých mnohé roky neriešili a zhromažďovali, vytvorili obludný balík zvrátenosti, ktoré už nebolo možné riešiť bežnými spôsobmi alebo aspoň súdnou cestou. Nastal stav, ktorý možno nazvať „kto z koho“, a situačná súhra okolností zapríčinila, že vyhrala menovaná.

Vychádzajúc zo záverov prieskumu môžeme teda konštatovať, že násilie páchané na ženách v intímnom vzťahu, partnerskom vzťahu, rodine, nech sa objavuje prakticky kdekoľvek, postihuje ženy všetkých vekových kategórií, sociálnych vrstiev, vzdelanostných úrovní a tým vyvraciamy mýtus, že násilie páchané na ženách je javom zriedkavým.

Odporúčania pre prax

1. Venovať väčšiu pozornosť avizovaným prípadom násilia Policajným zborom Slovenskej republiky, ale aj operatívnejšiemu riešeniu v rámci trestného, občianskeho, pracovného i administratívneho postihu páchatel'ov násilia.
2. Učebné osnovy na všetkých stupňoch vzdelávacích inštitúcií doplniť o problematiku odmietania násilia voči ženám, ale i deťom. Násiliu v rodinách venovať pozornosť aj v rámci výskumných úloh príslušných vedeckých inštitúcií a výsledky ich výskumov prezentovať v širšom rozsahu v médiách.

3. Počas výkonu trestu odňatia slobody u odsúdených žien, ktoré spáchali trestný čin ako následok týrania zo strany partnera, venovať v rámci zaobchádzania zvýšenú pozornosť ich vzdelávaniu. Keďže sa vo väčšine prípadov jedná o ženy s dlhodobými trestami odňatia slobody, preferovať u nich v súlade s individuálnymi možnosťami a schopnosťami: dokončenie základnej školy, zaučenie alebo vyučenie vo vybraných učebných odboroch, štúdium na strednej škole, vo výnimočnom prípade absolvovanie aj vyššej formy vzdelávania.
4. Pri zaobchádzaní so ženami, ktoré zažili násilie zo strany partnera – v každom prípade po individuálnom posúdení – preferovať ochranu pred vplyvom prizonizácie, extramurálnu orientáciu – ak má pretrvávajúce kvalitné vzťahy s rodinou, individuálnu a skupinovú psychoterapiu zameranú na udržiavanie psychickej sviežosti, nadhľadu nad výkonom trestu odňatia slobody a dlhodobé osobné a životné ciele.

ZÁVER

V našej spoločnosti silne panuje mýtus, že rodina je tabu, posvätná a všetko, čo sa v nej deje, je výlučne vecou rodiny a jej členov. Nikto, ani jednotlivci, ani štát, nesmie do rodiny zasahovať, porušiť jej práva. Rodina, jej celistvosť, jej práva sú viac ako jej jednotliví členovia. Rešpektovať jednotlivcov, páry a rodiny a nezasahovať do ich záležitostí platí, pokiaľ tou záležitosťou nie je násilie.

Násilie, aj v intímnych vzťahoch v rodine, nie je len záležitosťou rodiny, ale aj spoločnosti a verejnosti. Násilie, keďže ohrozuje

alebo poškodzuje psychickú a fyzickú integritu jednotlivca, t.j. obeť, je pre spoločnosť javom osobitného významu. Proti násiliu majú zasahovať a konať tí, ktorí nie sú jeho obeťou a ktorí majú obeť chrániť, sociálni pracovníci. Úloha potláčania, útlaku a separovania sa jednotlivca či rodiny sa nesmie podceňovať, Tieto procesy sú hlboko zakorenené, zachovávajú nezdravý systém, blokujú zdravé schopnosti vyrovnávania sa s problémami a zabraňujú zmenám.

Muži si vybrali, že pre svoje ciele použijú násilie. Takisto si môžu *vybrať* to, že nebudú násilníci. Mnohí muži si vybrali to, že nie sú násilníci, a niektorí zastávajú stanovisko žien proti násiliu a emocionálnemu zneužívaniu. Musia zvýšiť svoj počet, zdvihnúť svoje hlasy a použiť všetku svoju moc na zmenu. Všetci muži môžu zmeniť svoje správanie; či tak urobia, je iná vec!

LITERATÚRA

1. Bútorová, Z. et al.: Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2005.
2. Gelles, R., Strauss, A.: Intimate Violence: The definitive study of the causes and consequences of abuse in the American family . New York: Simon and Schuster, 1988.
3. Heise, L. Pitangui, J. Germain, A.: Násilie páchané na ženách – skrytá ujma na zdraví. Bratislava: Aspekt, 1998, 72 s.
4. Jones, A.: Nabudúce bude mŕtva: Týranie a ako ho zastaviť. Bratislava/Humenné: Aspekt/Pro Familia. 2003. s. 18, 92–93.
5. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO), 2002.

Ivan Rac
ivan.rac@ukf.sk